

TIZENKÉT KÉP

TOMÁN LÁSZLÓ

Nézem ezeket a megsárgult fényképeket, képes levelezőlapokat. A régi Újvidék. Régi utcák, régi házak, régi emberek. Letűnt világ. Évtizedekkel ezelőtt készültek ezek a képek, a századfordulón, s úgy örökítették meg a várost, amilyen volt: csöndesnek, nyugodtnak, békésnek.

Délidő. A Futaki utca eleje. Baloldalt a kis Korzó kávéház. Jobboldalt Weisz Adolf boltja. Gázlámpa a falon. Hol van már a Korzó kávéház? Hol van Weisz Adolf, hol vannak az utódai? Hol vannak már a gázlámpák? A háttérben a beltéri római katolikus plébániatemplom. Járókelők az utcán. A városházánál fiáker. Azóta elment minden fiáker. Egy utcaseprő söpri a kocsiutat. Villamossínek még nincsenek. Már nincsenek.

1902. A Vasút utca az Erzsébet térrel. Szekerek, földszintes házak. A képen látható épületek közül már csak kettő áll, az egyiket épp most alakítják át, csúfítják el. Emeletet húznak rá.

A Duna utca eleje. A sarkon egy közlekedési rendőr, odébb még egy. Az utcán egy villamos és egy lovaskocsi. Egy sín pár a püspöki palota előtt. Kőkereszt az utca közepén. Nincs már se a sín pár, se a kereszt. Az utca sarkán a Dietzgen-üzlet. Ez sincs már. Elég sok a járókelő. A Duna utca kivezetett a kikötőbe, amely akkoriban fontos szerepet játszott. Oda futottak be a hajók északról és délről, onnan hozták a városba az árut, onnan jöttek az utasok. Fiákeren és villamoson.

A Szűcs utca. Jobbról Bauer Ferencz kádárüzlete. A ház előtt ott az egész Bauer család. Az utca mindkét oldalán sok az ember.

Nézelődők, kíváncsiak. Mozdulatlanok. Az arcuk a képen elmosódott, mintha az idő rágta volna meg őket. Nem mindennapi esemény: fényképezik az utcát. A Bauer ház ablakán kinéz valaki. Ezen az ablakon mindig kinézett valaki. Ez volt a ház szemé. Távolabb a Platoneum és a pravoszláv székesegyház. Gázlámpa a falon.

Központi Szálloda. Központi kávéház. Előtte kellemes kerthelyiség. Hova lettek a szálló vendégei, a kávéház látogatói? Akkor még kellett a kávéházak, törzshelyek voltak, bennük törzsasztalok. Azóta... Azóta ez az épület egy emelettel magasabb lett, s már nem szálloda többé, hanem posta, annak is a régi része. Távolabb az egykori örmény templom. Az örmény papokat és híveiket elfújta az idő szele. Előtérben egy lovaskocsi két lóval. Néhány járókelő. És csend, csend.

A nyitott hajóhíd — minden hidunk őse —, uszályokat vontató hajó halad el. Háttérben a város tornyai: templom, a városháza. Egy másik képen szintén a hajóhíd, szintén nyitva, de most személyszállító gőzös — ha jól látom, a Tegetthoff — pöfög, tele utasokkal. Budapestre? Bécsbe? A Duna fölött a péterváradai vár. Akkor még laktanya. Hány szomorú élet sirt benne!

A város főutcája. A végén a pravoszláv püspöki palota. Egy villamos. — Villamos, gyermekkorom szerelme! Hány villamost kísérem el útjára a Vasút utcai ház kapujából! Hány villamos vitt be a városba! A nagy, tágas, régi villamoskocsi! A vezetővel beszélgetni tilos! A peronon tartózkodni tilos! Milyen egyhangú a város a villamosok nélkül! — Fiákerek, szekerek. Piac a főutcán. Ez a piac már nincs meg, az árusok, vevők sincsenek, elhelyezték az utca végéről a kőkeresztet is, egyébként minden változatlan. Ugyanazok a házak állnak ma is, mint akkor, de más boltok nyíltak bennük, más az áru, mások az árusok és a vásárlók.

Az egykori Duna-parki tó. Rajta csónak. Háttérben a belvárosi nagytemplom, a városháza tornya. Elég kietlen az egész. Ma romantikusabb ez a táj hatyúkkal a Duna-parki tóban. Csónakázni azonban már nem lehet.

A főtér. Szentháromság-szobor. Fiákerek a tér körül. Lombos fák. Ma szinte kopár a tér, galambok és gyerekek uralják.

A dunai kikötő. A kis kamenicai hajó épp indul. (Ez a Jolánka, a későbbi Kasija Miletic, amely a háború végén elsüllyedt?) A háttérben egy nagy személyszállító gőzös a kikötőben. Dereglyék, melyek eltűntek a folyóról.

A Kenyér utca. Néhány álldogáló alak néz ránk. Várták a nagy pillanatot, a fényképezést. A sarkon a banképület. Azóta is ott áll, változatlanul. — Egy borzalmas emlék: vér a havon 1942 januárjában. Amikor Havas Andris, aki itt lakott a Kenyér utcában, nem jött többé iskolába. De ezen a képen még minden idilli. Akkor még senki sem gondolt a vészre.

Tizenkét kép a régi Újvidékről. Ezeken a sárguló fotográfiákon ott a múltunk, amely részben a jelenünk is, ezek a képek megmaradtak, s az emlékek is élnek. De voltak, vannak házak, utcák, melyeket sohasem fényképeztek le. Voltak emberek, akik sohasem kerültek az üveglapra. Csak a sírkövük áll valamelyik újvidéki temetőben, vagy az is lehet, hogy már ledőlt, ledöntötték, elkorhadt a fakesztjük. De a múlt benne van városunk minden téglájában, minden épületében. A villamosok csilingelése éjfélkor néha még felhangzik valakinek az álmában, mint ahogy én is álmodom a régi házról, ahol gyerek voltam, s ahol a szomszédságban ott laktak G.-ék, T.-ék, akik közül senki sincs már meg. Csak a házuk áll még, ki tudja, hanyadik lakóval azóta. S ha elmennék a régi ház előtt, megfognám a kapu kilincsét, amely most már másnak szolgál: hány-szor nyitottam, hány-szor nyitották nekem, örömmre, bánatra, gondra vagy jókedvűen. S mennyi minden maradt belőlem abban a házban, feltámaszthatatlanul, visszahozhatatlanul, az emlékek temetőjében!

De ez már mind a múlté, sárguló fényképeken. Amelyek a régi házakról, régi utcákról, régi emberekről regélnek nekünk, század-végi, rohanó, gépkocsizó, nyugtalan nemzedéknek.